

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

(Полтава)

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто провідні педагогічні ідеї педагога-просвітника. Виділено основні шляхи використання педагогічних ідей І. Котляревського у практиці навчально-виховних закладів різних рівнів акредитації на сучасному етапі.

Ключові слова: Котляревський І., педагогічні ідеї, національне виховання, національна самобутність, народна дидактика, деонтологія, теорія виховання.

На початку третього тисячоліття складні процеси становлення української державності, розбудови громадянського суспільства, формування інтелектуального та культурного потенціалу української нації потребують обґрунтування інноваційних підходів до розвитку освіти й виховання, спрямованих на утвердження національної ідеї і водночас орієнтованих на європейський та світовий освітній простір. Успішному реформуванню освітньо-виховної галузі сприяє всебічне вивчення, об'єктивна оцінка, творче осмислення історії української освіти, розвитку педагогічної думки, кращих надбань педагогічної спадщини минулого.

У зв'язку з цим важливого значення набуває вивчення діяльності тих педагогів, які на початку ХІХ ст. закладали перші камені у фундамент становлення науки українознавства та розвитку української педагогічної думки. Педагогічна спадщина І. Котляревського, що виступає об'єктом дослідження, є цінним джерелом для опрацювання з огляду на переконливу значущість, актуальність ідей національного виховання молодого покоління, реалізації яких І. Котляревський присвятив свою просвітницько-виховну діяльність. Педагогічні ідеї І. Котляревського ґрунтувалися на кращих здобутках педагогічної думки й школи Козацької доби другої половини ХVІІІ ст., надбаннях народної творчості, ідеях педагогів-просвітників І. Бецького, М. Новикова, Ф. Янковича, відзначалися високим рівнем духовності, гуманізму та заклали початок формування нового культурницького, народницького етапу, для якого пріоритетними стали такі педагогічні цінності як українська мова, народна творчість, фольклор, звичаї, традиції [7, с. 36].

Метою нашої публікації є висвітлення основних шляхів використання педагогічних ідей І. Котляревського в сучасних умовах.

Узагальнення педагогічних надбань, що містяться в літературній творчості, епістолярній спадщині та просвітницько-виховній діяльності І. Котляревського, дозволило нам установити, що він був представником передової педагогічної думки першої третини ХІХ ст. й висловив оригінальні для того часу погляди щодо виховання молодого покоління. Заслуга І. Котляревського полягає в тому, що він, ознайомившись із прогресивними для того часу ідеями видатних педагогів-просвітників і підтримавши ці ідеї, зумів сформулювати свій погляд на розвиток освіти й виховання підростаючого покоління, убачаючи його в нерозривному зв'язку з національними коренями. Його ідеї щодо організації виховання особистості мали новаторський, обумовлений національною спрямованістю характер і проявлялись у: 1) зверненні до коренів, які живили українську націю, у глибокому науковому вивченні життя українського народу – започаткуванні науки українознавства, етнографії; 2) усебічному використанні народознавчих засад при організації виховної роботи з дітьми; 3) ознайомленні з основними ідеями народної педагогіки та етнопедагогіки; 4) збиранні та творчому використан-

ні фольклорних скарбів у вихованні дітей; 5) використанні драматургічних творів та професійного театру як засобу виховання особистості; 6) підпорядкуванні просвітницько-виховної діяльності вирішенню завдань виховання нової людини; 7) обґрунтуванні принципів та напрямів виховної роботи з дітьми; 8) розробці педагогічних ідей виховання молоді; 9) збагаченні змісту, методів, прийомів, засобів виховання особистості; 10) прагненні удосконалити підходи до виховання людини.

У сучасних умовах набуло подальшого розвитку національне виховання, яке є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Національне виховання – це історично зумовлена і сформована самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, звичаїв, національно-культурних традицій, направлених на формування у молодого покоління ідейних переконань та норм моральної поведінки, національної свідомості, засвоєння духовної культури нації. У педагогічній діяльності І. Котляревський на перше місце ставить національні цінності, такі як, українська мова, література, історія, народна культура, традиції народної педагогіки, які є ознакою національної приналежності до свого народу і спрямовані на формування національної ідеї.

Метою всієї діяльності І. Котляревського було виховання національно свідомої, патріотично налаштованої, всебічно розвиненої особистості, з високими моральними якостями, готової чесно служити батьківщині. Висловлені ним педагогічні ідеї означали перехід від прославлення представників феодально-кріпосницької системи, які зверхньо ставилися до народу, до гуманістичних поглядів і реалістичного зображення його представників як єдиної української нації, носіїв високоморальних, патріотичних рис, які є зразком, ідеалом для виховання молодого покоління. Це стало основою для узагальнення напрацьованого І. Котляревським досвіду та впровадження актуальних надбань у систему виховної роботи загальноосвітніх навчально-виховних закладів України різних рівнів акредитації. Народна творчість, звичаї, традиції, обряди формують національні цінності, які становлять духовну основу українського народу і вирізняють його з-поміж інших. Досвід І. Котляревського свідчить, що тільки духовно об'єднана нація сприяє розвитку держави.

Провідні ідеї педагога щодо виховання особистості знайшли своє відображення в основних положеннях сучасних державних документів і впроваджуються у нових умовах розвитку педагогічної теорії і практики: Державної національної програми „Освіта” (Україна XXI століття) [1], Закону України „Про освіту” [2], Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст. [4], Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні [5] та інших документах, які підкреслюють необхідність пошуку ефективних шляхів виховання свідомого громадянина, створення умов для набуття молоддю соціального досвіду, формування вміння жити в громадянському суспільстві, поєднуючи власні інтереси розвитку особистості із завданнями державотворчих процесів [3].

Вивчення й аналіз педагогічної спадщини І. Котляревського щодо визнання виховання як основного чинника відродження духовності українського народу, здійснення виховання на національному ґрунті є актуальними для сучасної освітньо-виховної системи і знайшли своє відображення у дослідженнях представників педагогічної теорії і практики сьогодення. Педагог власною діяльністю довів, що використання гуманістичного підходу у вихованні особистості та вивчення індивідуальних особливостей дитини дозволяє сформувати вміння і навички для самотворення й самореалізації особистості в суспільстві. У цьому контексті не випадковим є наш інтерес і прагнення науково узагальнити педагогічний доробок І. Котляревського й визначити ефективні напрями його використання у вихованні молоді.

Нами виділено основні шляхи використання педагогічних ідей І. Котляревського у практиці навчально-виховних закладів різних рівнів акредитації на сучасному етапі:

1) надання пріоритетного значення національному вихованню;

2) використання літературної творчості І. Котляревського з метою посилення виховного впливу на дітей при вивченні національно-культурних традицій;

3) поширення його досвіду щодо використання театральних гуртків для організації виховної роботи з дітьми;

4) визначення доцільності врахування основних педагогічних принципів, методів і прийомів, які використовував І. Котляревський при організації виховної роботи;

5) застосування досвіду науково-етнографічних досліджень педагога у практиці позакласної роботи з дітьми;

6) залучення молоді до вивчення українських обрядів, проведення національних фольклорних свят, фестивалів;

7) посилення уваги при організації виховної роботи з дітьми до основних розділів етнопедагогіки: народної дидактики, дитинознавства, деонтології, теорії виховання, зокрема – морального, трудового, естетичного його компонентів.

Узагальнення творчої спадщини І. Котляревського дає підстави стверджувати, що в той нелегкий для України час, визнаючи погляди педагогів-просвітників, засуджуючи феодально-кріпосницьку систему, він вважав, що шляхом розвитку науки, освіти й виховання людини можна змінити тогочасний лад. Оскільки сучасні умови розвитку суспільства зумовили необхідність розробки нової парадигми виховання дітей, то це у свою чергу вимагає від учителя перегляду змісту освіти, структури компетентної підготовки вчителя, формування вмінь урахувувати можливості, інтереси дитини, співвідносити їх із запитами суспільства. Педагогіка покликана озброїти вчителя знаннями закономірностей і принципів формування особистості, щоб вона могла вчасно реагувати на всі зміни, які відбуваються у державі і світі та вільно орієнтуватися в інформаційному просторі.

У сучасних умовах розбудови нашої держави розроблена нова, особистісно-гуманістична парадигма виховання [6]. У зв'язку з цим відбувається переосмислення ролі виховання у формуванні духовності дитини – етичних норм добра, милосердя, патріотизму, честі, гідності, громадянськості, співпереживання, причетності до долі свого народу. Тому в умовах активного суспільно-економічного розвитку України пріоритетне значення відводиться вихованню, яке повинне здійснюватися на національному ґрунті, в „органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, при збереженні та збагаченні культури українського народу” [1, с. 9]. Такий погляд на виховання знайшов відображення у програмних документах, напрямках розвитку української держави.

Дослідження літературної творчості, епістолярної спадщини, просвітницько-виховної діяльності І. Котляревського свідчить, що найбільш поширена нині концепція особистісно орієнтованого виховання містить ряд положень, споріднених із поглядами І. Котляревського:

1. Спрямованість виховання на розвиток особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей.

2. Орієнтація виховання на активізацію процесів національної самоідентифікації особистості, підвищення національної свідомості.

3. Залучення молодого покоління до національної культури, зміцнення моралі та духовності.

4. Формування у дітей та молоді національних світоглядних позицій, патріотизму.

Отже, літературна творчість та просвітницько-виховна діяльність І. Котляревського є цінним літературно-педагогічним надбанням, оскільки ґрунтується на глибокому вивченні народних звичаїв, традицій, народної творчості, зокрема фольклору, що дало можливість окреслити перспективу і напрями впровадження основних ідей просвітницько-виховної діяльності та літературної творчості І. Котляревського в сучасних умовах: надання пріоритетного значення національному вихованню; використання виховного потенціалу літературної творчості І. Котляревського в загально-освітніх навчальних закладах при вивченні його художніх творів; поширення досвіду І. Котляревського щодо використання театральних гуртків для організації виховної роботи з дітьми; визнання доцільності врахування основних педагогічних принципів,

методів і прийомів виховання, які використовував І. Котляревський при організації виховної роботи; застосування досвіду науково-етнографічних досліджень педагога у практиці позакласної роботи з дітьми; залучення молоді до вивчення українських традицій та обрядів, проведення національних фольклорних свят, фестивалів; посилення уваги при організації виховної роботи з дітьми до основних розділів етнопедagogіки: народної дидактики, дитинознавства, деонтології, теорії виховання, зокрема – морального, трудового, естетичного його компонентів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів педагогічної діяльності І. Котляревського й потребує цілісного, системного розгляду та аналізу його педагогічної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна національна програма „Освіта (Україна XXI століття)”. – К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
2. Закон України про освіту. – Х. : ПП „ІГВІНІ”, 2005. – 240 с.3,
3. *Кремень В. Г.* Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору : Монографія / *В. Г. Кремень*; АПН України. – К. : Пед. думка, 2009. – 520 с. – Бібліогр. : с. 504-511.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. // Освіта України. – 2002. – 23 квітня. – С. 4-6.
5. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Освіта України. – 1994. – № 94 (3 грудня). – С. 6-10.
6. Педагогіка : Інтегрований курс теорії та історії : Навч.-метод. посібн. для закл. вищ. пед. освіти III-IV рівнів акредит. : У 2 ч. / Полтавський держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка [А. М. Бойко (ред.)]. – К. : ВПОЛ, 2002. – . – Ч. 2. – Теорія виховання. – 2004. – 498 с.
7. *Сухомлинська О. В.* Періодизація педагогічної думки в Україні : кроки до нового виміру / *О. В. Сухомлинська* // До витоків становлення української педагогічної науки : зб. наук. праць, спец. вип. / [В. Г. Кузь (гол. ред.) та ін.]. – К. : Науковий світ, 2002. – С. 31-40.

ЛЕСЯ ПЕТРЕНКО

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ И. КОТЛЯРЕВСКОГО В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Рассмотрены ведущие педагогические идеи педагога-просветителя. Выделены основные пути использования педагогических идей И. Котляревского в практике учебно-воспитательных заведений разных уровней аккредитации на современном этапе.

Ключевые слова: *Котляревский И., педагогические идеи, национальное воспитание, национальная самобытность, народная дидактика, деонтология, теория воспитания.*

LESYA PETRENKO

USAGE OF PEDAGOGICAL IDEAS OF I. KOTLYAREVSKY IN MODERN CONDITIONS

The leading educational ideas of the pedagogue-educator are considered. The main ways to use the pedagogical ideas of I. Kotlyarevsky in the practice of educational institutions at various levels of accreditation at modern stage are highlighted.

Keywords: *I. Kotlyarevsky, pedagogical ideas, national education, national identity, folk didactics, theory of education.*

Одержано 14.12.2011, рекомендовано до друку 26.01.2012.